

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv,
www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2019.gada 23. augustā Nr.6-6/23

VSIA “Latvijas Televīzija”
ltv@ltv.lv

VSIA “Latvijas Televīzija” raidījumam
4.studija
4studija@ltv.lv

VSIA “Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca”
Neatliekamās medicīnas centram
info@stradini.lv

Biedrībai “Latvijas Mediju ētikas padome”
lmepadome@gmail.lv

ATZINUMS **pārbaudes lietā Nr. 2019-18-30**

Par LTV raidījuma “4.studija” sižetā redzamo medicīnas darbinieku un žurnālistu informācijas atspoguļojumu

2019.gada 8.aprīlī tiesībsargs saņēma iesniegumu (reģistrēts ar Nr. 443) par personu diskriminēšanu, naida kurināšanu un personu privātās dzīves tiesību aizskaršanu. Persona rakstīja, ka 2019.gada 1.aprīlī LTV raidījumā “4.studija” tika pārraidīts sižets “Absurda SPA: slimnīcas apsēduši alkoholiķi un bezpajumtnieki.” Raidījumā detalizēti tika rādīti un raksturoti P. Stradiņa klīniskās universitātes slimnīcas pacienti, kuri ir bezpajumtnieki un vienlaikus cieš no alkohola un/vai kādas citas atkarības. Raidījumā izsakās Neatliekamās medicīniskās centra ārsta palīgs, kā arī P. Stradiņa klīniskās universitātes slimnīcas ārste un žurnāliste.

Raidījuma sižetu pārpublicēja interneta portāli www.tvnet.lv, www.jauns.lv, tam pievienojot tekstu, kā arī lasītāju komentārus.

Raidījumā tiek demonstrēti kadri, kuros pacienti ar izmētātām drēbēm guļ uz grīdas kur nu kurais. Dažos kadros tuvplānā tiek rādīti puskailli pacienti. Žurnāliste [...] norāda: “Ātrā palīdzība uz Stradiņu slimnīcas Neatliekamās medicīnas palīdzības centru ik dienu atved vismaz 25 pārdzērušos bezpajumtniekus (...). Tos bezpajumtniekus, kuri ir ārkārtīgi

piezērušies, netīri un smirdīgi, novieto šādā te izolatorā, lai viņi kārtīgi izguļas.” Žurnāliste raksturo situāciju: “Lai pa visu Neatliekamās medicīnas centru nelēkātu blusas, nerāpotu mušu kāpuri un neskraidītu utis, bezpajumtniekiem šeit ir nodrošināts gluži vai SPA. (..) Sanitāre, mazgājot kārtējo pacientu saģērbjas kā pirms kodol kara, lai kukaiņi nesaestu paša miesu un tos neaiznestu mājiniem.” “ Pirms nedēļas viens mazliet atskurbis bezpajumtnieks apzaga nodaļas personālu, mediķi teica, aiznesīs iegūto uz lombardu, piedzersies un atkal nonāks šeit.”

Neatliekamās medicīniskās centra ārsta palīgs [..] norāda: “.. viņi smird, netīri, visi savos izdalījumos, ko viņi nespēj saturēt sava reibuma dēļ, utīs, blusās.” “Tas slānis, kas viņiem ir uzauzdzis virsū, kad mazgā nost, viņš nāk kā sviests, brūns, uz maizes var smērēt, ja grib... kamera nenodod tās smakas, smird tiešām drausmīgi.” “Kā jau vairāki pacienti teica, tad es labāk iziešu uz ielas, piedzeršos, nogāzīšos un man uztaisīs to izmeklējumu.” “Rokas jau niez iedot pa galvu, es jums godīgi pateikšu.”

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11.pantu tiesībsarga funkcijas cita starpā ir veicināt privātpersonu cilvēktiesību aizsardzību; veicināt labas pārvaldības principu ievērošanu valsts pārvaldē; sekmēt sabiedrības informētību un izpratni par cilvēktiesībām. Ņemot vērā minēto, pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 24.panta otro daļu, tika ierosināta pārbaudes lieta Nr.2019-18-30 par LTV raidījuma “4.studija” sižetā “Absurda SPA: slimnīcas apsēduši alkoholiķi un bezpajumtnieki” redzamo medicīnas darbinieku un žurnālistu informācijas atspoguļojumu, kā arī neiecietības un stereotipu veicināšanu pret konkrētu sociālo grupu – bezpajumtniekiem.

Pārbaudes lietas ietvaros tiesībsargs pieprasīja informāciju no LTV raidījuma 4.studija, VSIA “Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca” un biedrības “Latvijas Mediju ētikas padome.”

Izvērtējot iegūto informāciju, sniedzu šādu viedokli.

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91.pants noteic tiesiskās vienlīdzības principu tā pirmajā teikumā un diskriminācijas aizlieguma principu tā otrajā teikumā. Satversmes 91.panta otrais teikums paredz šādus aizliegtos diskriminācijas kritērijus – rase un ādas krāsa; tautība un etniskā izcelsme; valoda; dzimšana un izcelsme; dzimums; vecums; invaliditāte; ģenētiskās īpašības; seksuālā orientācija; reliģiskā pārliecība; politiskā un cita pārliecība; pasaules uzskats; partijas piederība; sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme; dienesta stāvoklis; manta un citi līdzīgi apstākļi.¹

Satversmes 95. panta pirmais teikums noteic, ka valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu.

Eiropas Pamattiesību hartas pirmajā pantā ietverts, ka cilvēka cieņa ir neaizskarama. Tā ir jārespektē un jāaizsargā.

Pacientu tiesību likuma 3.panta otrā daļa noteic, ka, nodrošinot pacienta tiesības, aizliegta atšķirīga attieksme atkarībā no rases, etniskās izcelsmes, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, veselības stāvokļa, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem. Atšķirīga attieksme ietver personas tiešu vai netiešu diskrimināciju, personas aizskaršanu vai norādījumu to diskriminēt.

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu 24.panta ceturtā daļa noteic, ka elektroniskie plašsaziņas līdzekļi nodrošina, lai fakti un notikumi raidījumos tiktu atspoguļoti godīgi.

¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs. Zin..vad.prof.R. Balodis. Latvijas Vēstnesis. 2011. 104.lpp.

objektīvi, ar pienācīgu precizitāti un neitralitāti, veicinot viedokļu apmaiņu, un atbilstu vispārpieņemtajiem žurnālistikas un ētikas principiem.

Savā atbildes vēstulē tiesībsargam Latvijas televīzija norāda, ka raidījuma “4.studija” sižeta mērķis bija pievērst uzmanību sabiedrībai būtiskai problēmai:

- 1) Valsts vadošās slimnīcas ir spiestas veikt atskurbtuves funkcijas;
- 2) Pacienti (smagi slimi un traumēti cilvēki, sirmgalvji, bērni, grūtnieces) tiek pakļauti papildus ciešanām un neērtībām, par kurām viņi nav informēti un kurām nav gatavi.

Latvijas Televīzija min, ka veidot sižetus par samilzušo problēmu raidījuma “4.studijas” veidotājus vairākkārt bija lūguši gan raidījuma skatītāji, gan paši mediķi. Šajā gadījumā pie raidījuma bija vērsušies Paula Stradiņa klīniskās universitātes slimnīcas mediķi, uzskatot, ka lielākā daļa šīs konkrētās sociālās grupas klientu būtu jāved nevis uz slimnīcu, bet gan uz atskurbtuvi. Taču atskurbtuvju valstī nav un atbildīgās valsts institūcijas jau gadiem ilgi nevēlas uzņemties šo problēmu risinājumu. Latvijas Televīzija uzskata, ka, raidījums, informējot sabiedrību par to, ka medicīnas iestādes padarītas par “kūrortviesnīcu bezpajumtniekiem”, nevis veicina naidu pret kādu sociālo grupu, bet gan veic savu tiešo pienākumu – uzdod neērtus jautājumus (kāpēc Rīgā nav nevienas atskurbtuves; kāpēc nav izstrādāts normatīvais regulējums par atskurbtuvēm; kāpēc rūpes par pārdzērušos personu atskurbšanu ir jāuzņemas valsts vadošajām slimnīcām; kāpēc sabiedrībai ar to jāsamierinās, jo citādi tā tiks apvainota par bezpajumtnieku tiesību neievērošanu). Raidījuma misija formulēta sauklī – “neērti jautājumi ērtākai ikdienai”. Latvijas Televīzija arī tālāk norāda, ka tēmas turpinājums ir sekojis 2019.gada 13.maijā. Latvijas Televīzija uzskata, ka, skatot abus sižetus kopā, raidījuma žurnālisti ir darbojušies konstruktīvās žurnālistikas virzienā un nav pārkāpuši nedz Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumu, nedz LTV Rīcības kodeksu. Tieši sabiedriskajam medijam ir jāturpina uzturēt diskusiju, kuras fokusā ir būtiskas sabiedrības intereses.

VSIA “Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca” savā vēstulē tiesībsargam uzsver, ka minētajā sižetā neatrada nevienu ētikas normu vai normatīvo aktu pārkāpumu, bet drīzāk rodas jautājums, vai netiek pārkāptas citu pacientu un slimnīcas personāla tiesības. Slimnīcas Neatliekamā medicīnas centrā pastāv ilgstošas problēmas, kas saistītas ar personām smagā alkohola reibumā, kurām pēc ārsta apskates un izmeklējumiem nav medicīnisku indikāciju stacionēšanai. Slimnīca norāda, ka cilvēktiesībām nav absolūta rakstura. Ja vienas personas cilvēktiesības ierobežo citas personas cilvēktiesības, tad nepieciešamības gadījumā tās ir ierobežojamas. Vēstulē uzsvērts, ka slimnīcā pacienti netiek šķiroti pēc izcelsmes, rases, mantiskā stāvokļa vai citiem apstākļiem. Slimnīca nesaskata ārsta palīga [...] izteikumos ārsta ētikas pārkāpumus, viņš paudis atklāti savas emocijas. Slimnīca uzskata, ka sižetā uzsvars likts uz emocijām, nevis padziļinātas problēmas analīzes. Vēstulē arī atzīts, ka slimnīca jau gadiem ilgi ir informējusi atbildīgās valsts un pašvaldību institūcijas par nepieciešamību risināt minēto problēmu, diemžēl tam nav bijis rezultātu. Vēstulē slimnīca izsaka cerību, ka tiesībsargs rosinās atbildīgajām institūcijām meklēt risinājumu minētajām problēmām.

Biedrība “Mediju ētikas padome” (turpmāk – Biedrība) savā atbildē tiesībsargam atzīst, ka Biedrības ieskatā sižetā ir analizēta aktuāla problēma. Biedrība uzsver, ka, ievērojot mediju kā demokrātijas sargu lomu sabiedrībā, tieši mediji var aktualizēt sociāli nozīmīgas problēmas, kā tas noticis arī aplūkotajā sižetā. Vienlaikus Biedrība norāda, ka, lai arī atsevišķi sižetā dzirdamie izteikumi vai konkrētās sociālās grupas

raksturojumi varētu tikt uztverti saasināti, Ētikas padomes ieskatā minētais raksturojums sniedz skaudri patiesu situācijas ainu (tiešu un bezkaismīgu situācijas raksturojumu), kas spilgti un atbildīgi ilustrē problēmas aktualitāti. Vēstulē Biedrība vērs tiesībsarga uzmanību uz apstākli, ka sabiedriskā medija uzdevums ir citstarp veidot vidi brīvām un viedokļu ziņā daudzveidīgām diskusijām. Biedrība sižetā nesaskata Biedrības Ētikas kodeksa pārkāpumu vai naida kurināšanu pret konkrētu sociālo grupu un sižetu atzīst par pilsoniski atbildīgu sociāli nozīmīga problēmjautājuma atspoguļojumu.

Bezpajumtnieku problēma Latvijā saistīta ar sociālās nevienlīdzības, sociālās atstumtības un nabadzības tēmu. Īpaši jau pilsētās koncentrējas ne tikai kultūras, sociālā un ekonomiskā kapitāla potenciāls, bet spēcīgāk izteiktas arī sabiedrības ēnas puses, piemēram, noziedzība un nabadzība. Šajā aspektā jāpiekrīt iesaistītajām pusēm, ka bezpajumtnieku problēma Latvijā pastāv un tā netiek pienācīgi risināta.

“Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam” uzsvērts, ka “sociālā nevienlīdzība ilgtermiņā var būtiski samazināt valsts galvenā resursa –cilvēkkapitāla– ekonomisko potenciālu un izaugsmes iespējas, tāpēc viens no Latvijas ilgtspējīgas attīstības izaicinājumiem ir mazināt sociālekonomisko nevienlīdzību un nabadzības riskus, sekmējot sociālo iekļaušanos un stabila viduslāņa veidošanos sabiedrībā.”² Latvijā ir visaugstākais nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars ES (21% valsts iedzīvotāju). Stratēģijā norādīts, ka īpaši uztraucoša ir bērnu un jauniešu nabadzība.

Tiesībsargs ir vienisprātis ar Latvijas Televīziju, ka sabiedriskajam medijam ir jāpievērš uzmanība būtiskām problēmām un, ja nepieciešams, jāuzdod neērti jautājumi patiesības noskaidrošanai un problēmu risinājumu ieskicēšanai. Sabiedrība noteikti ir jāinformē par sociālo dažādību (tas atspoguļo realitāti), jo aizspriedumi visbiežāk rodas informācijas trūkuma dēļ. Sabiedrība jāinformē arī par nepatīkamām lietām, tostarp dažādu sociālo grupu problēmām un cilvēkiem ar atkarībām.

Vienlaikus tas ir darāms nediskriminējošā veidā, izvairoties no dažādu sociālo grupu pretnostatījuma. Tiesībsarga ieskatā konkrētajā sižetā ārsta palīgs ļoti detalizēti apraksta alkoholiķu un bezpajumtnieku higiēnas problēmas, turklāt pieminot, ka “rokas jau niez iedot pa galvu.” Šādi izteicieni norāda uz mediķa ētikas normu izpratnes trūkumu. Problēmas būtību bija iespējams atspoguļot, izvairoties no neiecietīgas leksikas un sīkiem higiēnas normu trūkuma aprakstiem. Neizpratni izraisa fakts, ka slimnīcas vadība nesaskata šajos izteicienos nekā nosodāma. Tas liecina, ka arī turpmāk šādi atgadījumi ir iespējami.

Ziņojumā “Nabadzība un atstumtība vecāko ES pilsoņu starpā”³ parādīti iedzīvotāji, kuri jūtas plašākas sabiedrības neievēroti un kuri uzskata, ka viņu dzīves patiesā aina netiek atspoguļota plašsaziņas līdzekļos un ka politikas veidotāji nesaprot, kāda ir nabadzīgo un sociāli atstumto iedzīvotāju dzīve. Galvenās problēmas ir saistītas ar materiālajiem un ikdienas dzīves aspektiem – dzīves dārdzību, nodarbinātību, pensiju, veselības aprūpi (..) Sajūtu, ka esi nepamanīts un atstumts, bieži vien pastiprina nabadzības stigmatizācija un kauna vai neērtības sajūta (..).⁴

Pētījuma ietvaros respondentiem tika jautāts par nabadzības tēmas atspoguļojumu plašsaziņas līdzekļos. Kāda sieviete (AK, 64 gadi) atbildējusi: “Es neuzskatu, ka nabadzība

² Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam, LR Saeima. 2010.

³ Nabadzība un atstumtība vecāko ES pilsoņu starpā. Apkopotais ziņojums 2011.gada janvāris. Pētījumu pasūtītājs Eiropas Parlaments.

⁴ Turpat.

ir plaši atspoguļota plašsaziņas līdzekļos. Manuprāt, televīzijā vairāk tiek rādīta bagātība. Visi ir bagāti, visi ir skaisti, visi ir slaidi. Tas, iespējams, ir tādēļ, ka cilvēki vēlas redzēt pasaules pārtikušo daļu. Viņi negrib redzēt nabadzību.”⁵ Pētījumā atzīts, ka plašsaziņas līdzekļiem svarīgāk šķiet atspoguļot datus (skaitļus/statistiku) un vizuālas ainas par nabadzību (izbadējušos cilvēkus, vientulību un pagrimumu vietējos mikrorajonos), nevis konkrētus un sīki aplūkotos gadījumus no cilvēku dzīves.

Tiesībsarga ieskatā 1.aprīļa raidījumā no runātājiem izskan apgalvojumi par to, ka bezpajumtnieki apzog slimnīcas personālu, ir nepieklājīgi, rupji un viņu dēļ rindās uz izmeklējumiem daudz ilgāk nākas gaidīt pārējiem pacientiem. Lai arī nav izslēgts, ka tādi gadījumi ir bijuši, šādi apgalvojumi veicina neiecietību pret konkrētās sociālās grupas pārstāvjiem. Gan raidījumu veidotājiem, gan mediķiem vajadzētu izvairīties no šādiem apgalvojumiem. Tas, kā politikas veidotāji un medijs izsakās par šiem cilvēkiem, ļoti ietekmē arī pārējās sabiedrības uzskatus par viņiem un tā veidojas neiecietība. Viņi ir kļuvuši par sociālo grupu, kura, lai arī netiek pilnībā ignorēta, saskaras ar diskrimināciju, kriminālsodiem un naida noziegumiem.⁶ Daudzās valstīs bezpajumtnieki, kuri ēd vai guļ vienīgajās viņiem pieejamās vietās - parkos, publiskos skvēros vai brīvos zemes gabalos, tiek pakļauti kriminālām sankcijām. Ja tie būtu tikai daži simti tūkstošu cilvēku pasaulē, tad varētu secināt, ka runa ir par sliktām izvēlēm vai neveiksmi. Taču ar šādām problēmām saskaras miljoniem cilvēku visā pasaulē, kuri cieš no pārapdzīvotības, vardarbības ģimenē bez jebkādam tiesībām. Tas liek izdarīt secinājumu, ka tās nav tikai individuālas patoloģijas.⁷

Tiesībsargs ir pārliecināts, ka aiz katra šī bezpajumtnieka slēpjas skaudrs dzīvesstāsts, ko sabiedriskajam medijam iespēju robežās vajadzētu arī atspoguļot, nevis rādīt nabadzību un sociālo atstumtību ārkārtējā un sensacionālā veidā. Arī augstāk pieminētajā pētījumā uzsvērts, ka plašsaziņas līdzekļi ataino nabadzīgos cilvēkus virspusīgi un stereotipiski, parādot viņus kā cilvēkus, kuri nevēlas strādāt un izmanto visas viltības, lai gūtu labumu no valsts labklājības un veselības sistēmas. Neapšaubāmi, ka lielākajai daļai no viņiem ir dažādas atkarības un ar veselību saistītas problēmas. Taču tas nav iemesls, lai ciniskā un diskriminējošā veidā publiski izteiktos par šī sociālā slāņa cilvēkiem.

Par pozitīvu atzīstams fakts, ka 13.aprīlī sekoja arī nākamais raidījums, kurā bezpajumtnieku un alkoholiķu tēma slimnīcās tika turpināta un padziļinātāk analizēta, intervējot arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārstāvi.

Bezpajumtnieku problēmai lielu uzmanību pievērsusi ANO Speciālā ziņotāja mājokļu jautājumos Leilani Farha norādot, ka vienkāršā patiesība ir tā, ka bezpajumtnieku problēma ir valstu nespēja īstenot tiesības uz mājokli. “Pievērsoties bezpajumtnieku diskriminācijai, atzīstot, ka tiesības uz dzīvību un visas citas cilvēktiesības attiecas arī uz bezpajumtniekiem, un nodrošinot bezpajumtniekus ar iespējām palīdzēt attīstīt stratēģijas un programmas, lai pievērstu uzmanību savam stāvoklim. Tā ir uz cilvēktiesībām balstīta pieeja.”⁸

Itālijā, Boloņā izveidots “*Happy Centre*”, kura mērķis ir veicināt sava veida sadarbību starp bezpajumtniekiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Centra izveides asociācija vēlas pielikt punktu stereotipiem par bezpajumtniekiem un viņu

⁵ Turpat

⁶ Pieejams: <https://www.theguardian.com/housing-network/2015/dec/21/homeless-people-not-vermin-cockroaches-human-rights>

⁷ Pieejams: <https://www.theguardian.com/housing-network/2015/dec/21/homeless-people-not-vermin-cockroaches-human-rights>

⁸ ANO Speciālā ziņotāja: Eiropa saskaras ar uzdevumu priekš bēgļiem, bet tiesības uz mājokli ir cilvēktiesības.

marginalizācijai. Centrā bezpajumtnieki var atnākt, iedzert kafiju, palasīt avīzi vai pasērfot internetā, bet vakarā ir aktivitātes, kur visi satiekas: filozofiskas sarunas, šūšana, teātris. Kā izsakās centra vadītāja, mērķis ir atjaunot bezpajumtnieku pašapziņu un parādāt viņiem, ka viņi ir spējīgi darboties.⁹ Iespējams, ka daudziem šis piemērs šķitīs kā nerasniedzams sapnis vai arī kā ironija pretstatā daudzu citu cilvēku (bez atkarībām) dzīvei, tomēr cilvēktiesībās balstīta pieeja nešķiro cilvēkus.

Secināms, ka 2019.gada 1.aprīļa LTV raidījuma “4.studija” sižetā “Absurdais SPA: slimnīcas apsēduši alkoholiķi un bezpajumtnieki” pārkāpti ārsta un žurnālista profesijas ētikas standarti, veicinot neiecietību un stereotipus pret konkrēto sociālo grupu – bezpajumtniekiem.

Tiesībsarga rekomendācijas:

Paula Stradiņa klīniskās universitātes slimnīcai apmācīt darbiniekus darbam ar dažādām sabiedrības grupām, lai novērstu potenciālus ētikas normu pārkāpumus.

Latvijas Televīzijai apmācīt darbiniekus par dažādu sabiedrības grupu atspoguļošanu medijos, lai novērstu potenciālus ētikas normu pārkāpumus.

Ar cieņu
tiesībsargs

J. Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

⁹ Pieejams: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/grassroots-solidarity-against-eu-wide-rise-in-hate-crimes/>